

Etnikai konfliktusok és nemzetközi biztonság
Ethnic Conflict and International Security. Survival, Vol. 35. Spring, 1993. 170.

A Londonban működő nagytekintélyű Nemzetközi Stratégiai Intézet egy teljes, 170 oldalas különszámot szentelt a nemzeti-kisebbségi konfliktusok okai és természete elemzésének, keresve a konfliktusok megelőzésének és kezelésének, megoldásának módozatait, mindig szélesebb, regionális-globális keretben vizsgálva azokat és hatásukat egy térség stabilitására és a világ biztonságára.

Néhány évvel ezelőtt ez elképzelhetetlen lett volna. A világ és földrészünk természetellenes kelet-nyugati megosztottságának közel fél évszázada alatta biztonság katonai összetevője dominált. A két szuperhatalom egyikének és két másik volt kommunista szövetségi államnak a szétesése irányította a közvélemény figyelmét és érdeklődését a biztonság nemzeti, kisebbségi és emberi jogi vonatkozásaira, amelyeket még a szakértők többsége is meghaladottnak tekintett a „létező szocializmus” és a jólétet, egységesülést hozó nyugati demokráciák versengésének időszakában.

A nyolc tanulmányíró és a szerkesztő többé-kevésbé egyetért abban, hogy az etnikai konfliktusok

- általában messzire nyúló, történeti gyökerekkel rendelkeznek, de
- a szovjet uralom alatt, vagy hatására azokat erőszakkal elfojtották vagy „szőnyeg alá söpörték”, s a diktatúra összeomlása után robbanásszerűen törtek ismét elő;
- hosszan elhúzódók, sok szenvedéssel és pusztítással járók (csak a volt jugoszláv területeken eddig negyedmillió a halálos áldozatok és 3,6-4 millió a lakóhelyüket elhagyni kényszerültek száma);
- minden eset más és más; a megelőzésnek, rendezésnek nincsenek mindenütt és azonnal alkalmazható módszerei.

Többen próbálják megragadni a nacionalizmus lényegét. Megkülönböztetnek etnikait és polgárit: az előbbi a közös származáson, nyelven, és kultúrán alapul, az utóbbinál a terület, az állam, a jól működő intézményrendszer az összekötő kapocs, ezért Nyugat-Európa demokratikus nemzetállamaira jellemző, de ehhez áll közel - hatalmi-politikai kényszerűségből - a Jelcin által képviselt orosz és a Kravcsuk-i ukrán nacionalizmus. Ebből következik, hogy az állami hatalom meggyengülése a jog-és az intézményrendszer szétesése vagy nem kielégítő működése mindenütt a kizárólagos és agresszív etnikai nacionalizmus megerősödésével jár. (Érdekes, és térségünkben is bizonyított megállapítás, hogy a gazdasági és politikai egyenlőséget biztosító polgári nacionalizmus elősegíti, az egyenlőtlenséget és akadályokat teremtő etnikai gátolja az asszimilációt. (Jack Snyder: Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State 7, 12, 20.)

Érdekes és nyugtalanító párhuzamot vonnak a weimari Németország és a mai Oroszország között: megalázott nagyhatalom, katasztrofális gazdasági helyzet, amely a nacionalista, sőt fasiszta szélsőségesek befolyását erősíti az erőskezdő rendteremtőt óhajtó tömegekben. (22.) Jugoszlávia felbomlását elemezve a jól ismert szerb-barát álláspont az uralkodó: a horvátországi szerbek „sebezhetőségé”-ről beszélnek, s igazoltnak látják a megvédésükre indított gyors és erőteljes megelőző offenzívát, megemlítve, hogy a horvát politika növelte a szerb félelmeket (nem helyeztek kilátásba autonómiát.) (Barry R. Posen: The Security Dilemma and Ethnic Conflict 38., 42.)

Külön tanulmány foglalkozik a nacionalizmus etnikai gyökereivel. Anthony D. Smith ezek közé sorolja a közös eredetet, a történelmi emlékeket, a kultúrát, amely felöleli a

nyelvet, vallást, törvényeket, szokásokat, intézményeket, építészetet, öltözködést, zenét, ételeket és a mesterségeket. További összetevői: a terület, a szolidaritás és a „kiválasztottság” érzése. A nacionalizmus életrekeltségében és tömeges elterjesztésében nagy szerepe van az értelmiségnek, a köznevelésnek, az „anyanyelvi mozgósítás”-nak és „kulturális álpolitizálás”-nak. Az „etnikai tisztaság”-ra való törekvés vezetett el a megkülönböztetéshez, elkülönítéshez, az idegenek kiűzéséhez, deportálásához, sőt kiirtásához. Pesszimista végkövetkeztetése: nincs reális alternatívája a nemzetek világának, s az európai és nyugati összetartozás érzése mellett is erősödik a rasszizmus és az antiszemitizmus, különösen a fiatalok körében. A nemzeti önrendelkezés érvényesülését fel lehet tartóztatni, el lehet nyomni, de ez egész régiókat lángba borító összetűzésekhez vezet majd. (50-57., 60-61.)

Egy másik szerző azt bizonyítja, hogy a többség diktatúrát gyakorolhat szabad választások útján a legtisztább demokráciákban is (Észak-Írország, Izrael, Sri Lanka). Nincs általános érvényű megoldás, de koalíciós kormányzat, kulturális (Quebec esetében területivel is párosuló) autonómia, szövetségi államszervezet (India, Nigéria) segíthet. (David Welsh: Domestic Politics and Ethnic Conflict)

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának tanácsadója az etnikai konfliktusokat mint menekülésre késztető okokat vizsgálja (Kathleen Newland: Ethnic Conflict and Refugees), megállapítva, hogy az etnikai nacionalizmus korlátlan érvényesülése az etnikai kisebbségek állami védelmének elutasítását eredményezheti, mint Szerbiában, ahol a Milošević-kormány a koszovói, horvátországi és bosznia-hercegovinai szerbek jogsérelmének eltűlésével manipulálja a nép hazafias érzelmeit. A kisebbségeknek - így az albánoknak - sem a nemzetközi, sem a jugoszláv jog nem teszi lehetővé az önrendelkezést, s ma már közel vannak a teljes jogfosztottsághoz. Tételesen felsorolja a veszélyeztetett kisebbségeket a balti államokban élő oroszoktól a magyarokon át a bulgáriai törökökig. A hangsúlyt a megelőzésre teszi: a demokratizálódás, a kisebbségi jogok védelme, az etnikai pluralizmus és a külső beavatkozás jogának elismerése, a hatalom-megosztás tízmilliókat tarthat meg szülőföldjükön. Ebben szerepe lehet az EBEÉ 1992 decemberében megbízott nemzeti kisebbségi főbiztosának, akinek fő feladata: őrködni az emberi és a kisebbségi jogok tiszteletben tartásán. A konfliktusok felszámolására igénybevehető a diplomáciai nyomás, kulturális bojkott, gazdasági embargó, katonai beavatkozás, sőt: „... a nemzetközi közösség mind nyitottabbá válik a nemzetközi határok tárgyalások eredményeként történő újrahúzásának eszméjét illetően” (97.) (Szlovákia és Eritrea függetlenné válása).

A legfontosabb tanulmány a nemzetközi közvetítésről-közbelépésről készült. (Jenonne Walker: International Mediation of Ethnic Conflicts). Szerzője Clinton elnök különleges tanácsadója és a Nemzetbiztonsági Tanács európai ügyekkel foglalkozó igazgatója; térségünk problémáival és a lehetséges megoldási módokkal ez foglalkozik a legrészletesebben. Megkülönböztet „lágy” és „kemény” közbelépést. Nyugaton szokatlan beismeréssel kezdi: „... Közép- és Kelet-Európa térképe, a korábbi Szovjetunióval együtt, Afrikához hasonló: a határokat külső hatalmak szabták meg / erőszakolták rá, (were imposed) tekintet nélkül a földrajzi, közös történelmi vagy etnikai kapcsolatokra”. Minden államnak vagy etnikai csoportnak van területi igénye, de a legtöbb vezető egyetért abban, hogy a határok újrahúzása mindenki számára katasztrofális volna. (106.) A „lágy közbelépés” eszköztárába sorolja: biztosítani kell a kisebbségeket, hogy panaszaikkal kormányuk felett állókhoz (is) fordulhatnak; a határok

jelentőségének csökkentése (Dél-Tirol, a Visegrádi országcsoporthoz, a balti, fekete-tengeri, dunai és kárpáti regionális tömörülések) a politikai-gazdasági-társadalmi és kulturális együttműködés elősegítésével. A határok átjárhatóbbá tétele legyen a fő biztonságpolitikai célkitűzés Európában. A demokrácia több, mint a többség uralma: a számszerűen vagy gazdaságilag gyengék védelme is alapvető követelmény. Ezt segítheti elő az Európa Tanácsba való felvétel, és az Emberi Jogok Európai Konvenciójának elfogadása. Az EBEÉ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosának ellenőrző és figyelem-felhívó szerepe van: 6 tagország kérésére jelentéstevőket küldhetnek bármelyik országba: tartós megbízatással missziókat küldenek a feszültség-zónákba; magasrangú tisztségviselők rendkívüli tanácskozásán számon kérhetik a kormányoktól, ha nem hajtják végre a kisebbségi és emberjogi garanciákat. A nemzetközi szervezetek és szerződések is elősegíthetik a kisebbségi jogok érvényesülését: az IMF - jelentések szerint - a demokratikus intézmények működését és a magyar kisebbség diszkrimináció nélküli kezelését Szlovákia további pénzügyi támogatásának szigorú előfeltételeként szabta meg.

A „kemény közbelépés” kezdődhet békéltető és döntőbírói eljárásokkal - az utóbbi kötelező érvényű lenne. Majd a kényszerítő eszközök következnek: nyugati beruházók és kölcsön-folyósítók egyenlő alkalmaztatási feltételeket köthetnek ki a kisebbségi csoportok számára.

A sort a gazdasági szankciók és a katonai beavatkozás kilátásba helyezése zárja; a legfontosabb, hogy a különféle eszközök kombinált használata valós lehetőségként jelenjen meg, s ezáltal fejthesse ki elrettentő hatását.

Az intézet kutatási igazgatójának zárótanulmánya (John Chipman: Managing the Politics of Parochialism) szintetizáló jellegű, több korábbi megállapítás ismétlésével: a demokráciák korlátozni tudják az etnikai viták kiterjedését és hevesességét; az etnikai konfliktus világméretű biztonsági kérdéssé vált; a nemzetközi közösségnek fel kell lépnie a nemzeti diktatúrák ellen, az igazi demokrácia védelmében a soknemzetiségű területeken; sem az ENSZ határozatok, sem a nemzetközi jog nem ad törvényes lehetőséget az önállósulásra az önrendelkezési jog érvényesítésével a nem-gyarmati népeknek és egy, már létező államban élő kisebbségnek: a nemzetközi közösség vonakodik feláldozni a területi integritást az önrendelkezésnek: Igaz, a tuaregek kapcsán, de az is elhangzik, hogy egyesek szerint „... a valós autonómia az elszakadáshoz vezető csúszós lejtő”, (154.) és Mečiar szlovák miniszterelnök kijelentését idézi, aki szerint a dél-szlovákiai magyar autonómia az elszakadás és a Budapesthez csatlakozás első lépcsőfoka. Igaz, hozzáteszi: ha az új Szlovákiára Magyarországon kívüli erők nyomást gyakoroltak volna egy regionális autonómia biztosítása érdekében, eggyel kevesebb megoldandó probléma lenne. Megoldási javaslatai: csoport vagy kisebbségi jogok és biztosítékok gyakorlati végrehajtása; nagyobb politikai, nyelvi vagy oktatási autonómia létesítése földrajzilag körülhatárolt körzetekben; új államok elismerésekor ragaszkodni kell a kisebbségi jogok vagy az autonómia biztosításához, s végül a regionális szervezeteknek képesekké kell válni az államok belügyeibe való beavatkozásra a térség stabilitásának érdekében.